

Hər bir xalq özünün tarixi keçmişini və milli mədəniyyətini nəsil-dən-nəslə ötürərək yaşatmaq, öz kimliyini, varlığını, mövcudluğunu qoruyub saxlamaq üçün müxtəlif üsullardan istifadə edib ki, onlardan biri də sənət əsərləridir. Belə milli sərvətlərimizdən biri də yaşı yüzilliklərlə ölçülən bədii oyma dekorativ-tətbiqi sənətidir. Oyma, adətən, daş, ağac, sümük və başqa materiallar üzərində işlənir.

Ağaca, daşa "can verənlər"

Onu da deyək ki, yonma, cızma üsulu ilə sənət əsərlərinin yaradılma ənənəsi mövcud olub. Əcdadlarımızın hələ qədim dövrlərdə daş üzərində oyma-cızma ilə yaratdıqları rəsmlər, fiqurlar da bunu təsdiqləyir. Qobustan qayalarında, eləcə də Gəmiqayadakı daş üzərində olanlar isə bədii oyma sənətinin ilkin nümunələri sayılır.

Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində yaşadılan oyma sənəti qədim Naxçıvanda da unudulmayıb. Bədii oyma sənətinin bugünkü davamçıları təbiəti ən yaxşı sənətkar adlandırırlar. Naxçıvanda sənət işləri əl-əl gəzən usta Akif Həsənov deyir ki, cansız daş parçası da, kölgəsinə sığındığımız ağac da böyük bir sənət incisi kimi duyğulu, həssaslıqları ilə seçilən, könlünü sənətə bağlayan bəşər övladını daim valeh edib.

Ustanın fikrincə, ağaclarla işləmək, onlardan hər hansı bir sənət nümunəsi ərsəyə gətirmək o qədər də asan deyil. Ancaq ağac kimi həssas, "sözəbaxan" digər material tapmaq da çətindir. Onun üzərində illərin buraxdığı izlərdən belə naxış kimi istifadə etmək olar: "Məsələn, intarsiya nazik ağac lövhəciklərindən, yonqarlarından yığılmış mozaikadır. O, müxtəlif ölçülü və ayrı-ayrı növ ağacların

bir-birinə keçirilməsi, yapışdırılması ilə quraşdırılır. Bu texnika ilə döşəmələr, divarlar, masalar və mebellər bəzədilir. Bu sənət hələ orta əsrlərdə Məşriq və Əndəlus vasitəsilə Avropaya gəlib çatanadək artıq İslam dininin yayıldığı Şimali Afrikada xeyli təkmilləşmişdi. Daha sonra bu sənət Yunanıstanda, İtaliyada, Almaniyada, Hollandiyada, İngiltərədə geniş yayılmağa başladı..."

Bədii oyma sənətini öyrənmək o qədər də asan deyil. Bu, sənətkardan istedad, təmkin, böyük zəhmət, dəqiqlik, incəlik tələb edir. Bunlar kompleks şəkildə olanda yaxşı əsər meydana gəlir. Sənəti yaşatmaq üçün usta xəttatlıqdan, nəqqaşlıqdan, xarratlıqdan, rəssamlıqdan xəbərdar olmalı, incəsənət növlərini mənimsəməlidir. Ağac üzərinə yaxşı oyma naxış salmaq istəyirsənsə, onun eskizlərini də hazırlamalı, ölçülərini yaxşı bilməlisən. Demək, burada riyaziyyat elmi ilə həndəsədən də xəbərdar olmalısən. Bir sözlə, bədii oyma sintezləşdirilmiş sənət növlərinə aiddir ki, burada elmlə olmaq vacib amildir.

Naxçıvanda bu sənəti yaşadanlar az deyil. Onlardan biri də Ordubadda məşhur olan Cabir Cabbarovdur ki, əsərləri içəri-

sində şəbəkə formalı oyma işləri xüsusilə diqqət çəkir. Naxçıvan şəhərindəki qədim Yusif ibn Küseyir, Möminə xatın türbələrində işlədilər həndəsi şəbəkə növlərindən istifadə edərək bir çox sənət nümunəsi yaradan usta həmçinin özünəməxsus orijinal şəbəkə formaları da hazırlayırlar. Onun estetik cəhətdən zərif əsərləri bədii oyma sənətinin müasir nümunələri kimi dəyərlidir. O, bu sənətə könül verdiyi gündən ağacları, özü demişkən, yaxşı tanıyır. Ən çox qoz ağacından istifadə edir. Us-

ta süni rənglərdən istifadə etməyi sevmir. Fıstıq, tut, dağdağan, alma, ərik ağacları onun əlinin sığılı ilə naxışlanırlar. Deyir ki, digər ağaclar yumşaq olduğundan onların üzərində dəqiq oyma işləmək çətin olur. Bu sənətin incəliklərinə dərin bələd olan ustanın fikrincə, şəbəkə sənəti memarlıqla sıx bağlıdır və əsasən monumental xarakter daşıyır. Şəbəkə eyni zamanda dekorativ-tətbiqi sənətlərin xüsusi verdiş, təcrübə və texnologiya tələb edən çətin sahələrindən biridir. Adətən,

şəbəkə ustaları ənənəvi təbiət ornamentlərinə üstünlük verirlər. Hazırda Naxçıvanda nəinki abidələrin bərpasında, hətta yeni tikililərdə də şəbəkədən çox istifadə olunur: "Şəbəkə üçün ağacı buxarda bişiririk, şirəsi axır, sonra əlif yağında saxlayırıq. Taxta boşluqları əlif yağı ilə doldurulur. Əsas çətinlik şəbəkənin şüşələrindədir. Şəbəkə işinin qiyməti eskizin ölçüsündən asılıdır. Elə şəbəkə var ki, bir kvadratmetrinə min, bəzən də on beş min ədəd hissə gedir. Belə şəbəkənin ərsəyə gəlməsi

bir ay vaxt aparır, on beş min hissə gedən isə bir il". Davamçılarına gəldikdə isə, sənətkar deyir ki, gənclər bu işə maraq göstərir, ancaq öyrənmək istəyənlər, qavrayanlar azdır: "Bədii oyma çətin sənətdir. Gərək bir çox elmlərdən xəbərdar olasan, Şərq-Qərb memarlığını, sənət nümunələrini və milli dəyərləri tam mənimsəyəsən. Əslində, Qərb memarlığı ilə yaxından tanış olanda görürsən ki, qərblilər Şərq memarlığını özlərinə məxsus şəkildə mənimsədirlər. Avropa memarlığında

Şərqdəki kimi dəqiqlik yoxdur. Memar Əcəmi Naxçıvanının yaratdığı dəqiqlik, özünəməxsusluq bu səbəbdən həmişə diqqət mərkəzində olacaq".

İsmayılı rayonunda dünyaya göz açan Qəhrəman Adıgözəlovün da sənəti oymaçıdır. Ağac üzərində oyma üsulu ilə möcüzə yaradan usta bu ulu xalq sənəti ilə hələ uşaqlıqdan məşğul olub. Maraqlısı odur ki, ilk əl işləri sadə olsa da, çətinliklərlə düzəldib. Məsələn, Novruz bayramından öncə ağacdan hansı çətinliklərlə yumurta düzəltməsinə heç zaman unutmuyacaq. Dəhrə ilə yonduğu ağac yumurtanın üstündə uşaqlar "dalaşanda" əziyyətini unudurdu.

Ustanın istifadə etdiyi material çoxlarının səmərəsiz bildiyi kötük və odun parçası sandığı ağac qırıqları olub. 1976-cı ildən bu sənətlə qabiliyyətini təsdiqləyən ustanı nəinki həmyerliləri, hətta İsmayılının füsunkarlığına heyranlıqla tamaşa edən xarici turistlər də yaxşı tanıyırlar. Onun əl işlərindən öz ölkələrinə alıb aparırlar. Sənətə sevginin poetik ifadəsi bu yerdə xatırlanmaya bilmir. Doğrudan da, insan əli boz tikani, istəsə, gülə döndərir...

Hətta lazımsız ağac və yarılıb ocağa qoyulması mümkün olmayan "daş kötük"lər də oymaçıların qabar barmaqlarından

cana gəlir, sənət əsərlərinə çevrilə bilər. Demək, bədii oyma "cansızlara can bəxş edən" sənətdir. Ona görə onu yaşadanlar özləri də ölümsüzlük qazanırlar: "Bu sənət elədir ki, rəssamlığı bilməlisən. Çünki elə ornamentlər var, onlardan baş çıxarmaq lazımdır. Dünya xalqlarının atributlarını tanımalısan. Hansısa naxışa baxanda anlamalısan ki, bu hansı xalqdır. Onları çəkməyi bacarmaq lazımdır. Bu işdə həndəsə və riyaziyyat elmini bilmək vacibdir".

Usta Qəhrəman əlinə keçən yararsız qoz və şabalıd ağaclarından milli atribut və ya hansısa şirkətin loqosunu, eləcə də qiymətli dekorativ əşyalar düzəldir. Ustanın ağac üzərində oyma ilə yaratdığı Azərbaycan xəritəsi, kitab, minarə, qartal, qlobus, mücrü, nərd, leyələk, güldən və yüzlərlə digər suvenir görənləri təəccübləndirir.

Masallı rayonunun Kəlbəhüseynli kəndindən olan Ruslan Salmanov da neçə illərdir ağac üzərində oyma sənəti ilə məşğuldur. O, bu sənəti ustası olmadan, ağac üzərində sadə fiqurlar çəkib oymaqla öyrənib. Deyir ki, bu sənət ustadan istedad, təmkin, böyük zəhmət, dəqiqlik, incəlik tələb edir, xüsusilə də rəssamlıq bacarığı.

Bəli, bu sənət əsrləri yola salıb, təkmilləşərək yeniləşib. Zövqləri oxşamaq üçün sənətkarlıq nümunələri də forma və məzmununu dəyişib. Yaxşı hallardan biri də odur ki, bədii oyma "Təsviri incəsənət" fənnində tədris olunur ki, uşaqlar və yeniyetmələrdə ona maraq yaransın. Uşaqlar bu fənnin tədrisi vasitəsilə öyrənirlər ki, oyma əsas etibarilə iki üsulla işlənir. Birincidə bəzənillən rəsmlər, naxışlar və yaxud yazılar ağacın o biri üzünə keçməyərək üstə qalır. İkinci üsul bundan fərqli olaraq ikiüzlü olur. Yeni çəkilən naxışlar eyni ilə arxa tərəfə keçir. Oymanın birinci üsulu işlənməmiş bədii ağac kompozisiyalarının XV əsrə aid nümunələri bugünədək qorunub saxlanılır.

M.NƏRİMANOĞLU,
"Azərbaycan"